

Особливості легітимності інституту права в умовах воєнного стану

Каріна Дзеверіна

кандидат економічних наук, провідний фахівець відділу забезпечення діяльності, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0130-4159>, e-mail: karina.dzeverina@gmail.com

Олена Сахненко

заступник директора, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0003-7025-1948>, e-mail: 30092013inemyr@gmail.com

У тезах розглянуто теоретичні засади формування легітимності інституту права в умовах воєнного стану, наголошено на взаємозалежності та взаємозв'язку дії базових інститутів: держави, права і влади.

Ключові слова: легітимність; інститут права; судова влада; інституційне середовище; базові інститути.

Features of the Legitimacy of the Legal Institution under Martial Law

Karina Dzeverina, Olena Sakhnenko

The thesis explores the theoretical foundations of the formation of the legitimacy of the institution of law under martial law conditions. It emphasizes the interdependence and interconnection of the functioning of fundamental institutions: the state, law, and authority.

Keywords: legitimacy; institution of law; judiciary; institutional environment; fundamental institutions.

У сучасному суспільно-правовому середовищі проблема легітимності інституту права набуває особливої актуальності, оскільки саме вона значною мірою визначає рівень суспільної довіри до правової системи та державних інституцій. Дія режиму воєнного стану суттєво змінює умови функціонування інституційного середовища, зокрема й стан легітимності базових інститутів суспільства: держави, права і влади. Загалом легітимність є умовою нормального функціонування інституційного середовища будь-якої країни. Інститут права у тріаді базових інститутів є головним, тому що вста-

новлює й підтримує правопорядок у державі, а також сприяє виконанню своїх функцій інститутом влади. Зазначимо, що базові інститути перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності, утворюючи формальні й неформальні норми й правила дії індивідів у суспільно-правовому середовищі. В умовах тривалої невідзначеності через воєнний стан інституційна організація процесів набуває все більшої значущості, тому що саме вона ізсередини (внутрішньо) формує відносини суб'єктів інститутів права й влади, які задають вектор дій державно-правової політики.

У період воєнного стану, коли інститут влади стикається з безпрецедентними загрозами, підтримка легітимності є засадою стабільності політико-правової системи та чинником консолідації суспільства, а також сприяє стійкості суспільства та здатності держави ефективно протистояти воєнним викликам [1]. У критичних умовах будь-які помилки або прорахунки в діяльності органів влади та правопорядку можуть спричинити втрату довіри до інституту права й механізмів державного управління, що зумовлює підвищення ризику соціально-правової дестабілізації в країні [2]. Окрім того, воєнні дії зумовлюють необхідність посилення адаптаційного потенціалу базових інститутів, що виявляється у швидкому та результативному реагуванні на кризові виклики, а також у здатності налагодити безпеку громадян і можливість реалізації їх базових потреб.

Суперечності формальних і неформальних норм породжують декларативність законодавчої бази. За всіх значних змін політико-правового середовища неформальні норми та правила як сутність взаємодії інститутів змінюються повільно. Тому бажано враховувати насамперед їхню дію, оскільки усталені звичаї, поведінкові стереотипи та ін., укорінені в індивідуальній та суспільній свідомості, є більш сталою основою системи. Легітимність права передбачає органічний зв'язок правових норм із базовими суспільними цінностями, що забезпечує сталість правопорядку, верховенство права та довіру громадян до правової системи і владних структур.

Зокрема, діяльність судової гілки влади як елемента інституту права має спрямовуватися на те, щоб (з-поміж іншого) «власними силами» підвищувати рівень власної легітимності, а отже, і довіри до себе суспільства, оскільки в іншому випадку розв'язання правових конфліктів відбуватиметься в інший спосіб, тобто не шляхом звернення до суду. Розуміючи, що ухвалення судового рішення є найважливішим результатом утілення процесу здійснення правосуддя, треба усвідомлювати, що його ухвалюють під час розв'язання правового конфлікту, одна зі сторін якого не сприйматиме певне рішення, якщо на її особисте переконання її правове становище буде погіршене. Навіть у разі дійсного порушення закону індивід вважає, що мотиви його поведінки «правильні», оскільки в інший спосіб не виникало б правового конфлікту [1, с. 345]. Окрім того, слід наголосити, що легітимність судової влади пов'язана із рівнем сприйняття суспільством інституту судової влади, механізмами розв'язання правових конфліктів, правильності (справедливості) судових рішень тощо. Якщо державна судова влада втрачає легітимність, у суспільстві виникають «альтернативні» недержавні інститути, які розв'язують соціально-правові конфлікти за допомогою створення інших структур. Це дає змогу навести порядок локально або в масштабах держави. Легальність судової влади не обов'язково гарантує її легітимність, натомість легітимна судова влада завжди ґрунтується на засадах легальності [3].

Одним із чинників впливу на легітимність інституту права є його певна залежність від політичних позицій можновладних осіб (суб'єктів інституту влади), особливо коли їх заміна викликає зміни в нормативній базі. Унаслідок цього відбувається дестабілізація інституційно-правового середовища, нівелюється наступність дій у формуванні стратегічної політики держави, націленої на реалізацію національних, довгострокових і соціально необхідних проєктів, які б не залежали від «прізвища» можновладця.

Забезпечення соціальної справедливості потребує, щоб суспільство поступилося частково ефективністю, оскільки справедливість і ефективність є альтернативною метою, і саме держава слідкує за дотриманням принципу соціальної справедливості, який значною мірою формується за рахунок легітимної взаємодії базових інститутів. Формальні норми (законодавство) мають будувати таку систему взаємодії інститутів, яка створює максимально сприятливі умови діяльності, дає змогу працювати механізмам прийняття ефективних рішень, забезпечує домінування загальнонаціональних стратегічних інтересів над короткостроковими.

Реалізація формальних норм здійснюється завдяки суспільному (неформальному) визнанню їх правомірності та універсальності, тобто коли їх дотримання є необхідною умовою для всіх без винятку суб'єктів (індивідів). Можливість винятковості для суб'єктів інституту влади (або членів їх родин) стає на заваді легітимності інституту права. Слід за-

значити, що низький рівень довіри до цих інститутів загострює суперечності, оскільки довіра є елементом, що забезпечує сталість у взаємодії інститутів держави, права та влади. Окрім того, підтримує напружено-недовірливий клімат та інформаційну непрозорість у соціально-правовому середовищі. Загалом легітимність здобувають ті інститути, які не суперечать уявленням суспільства про чесні «правила гри».

Легітимність є фундаментальною характеристикою права. Дослідження легітимності права потребує врахування цього положення, адже кожен елемент правової системи тією чи тією мірою перебуває під впливом суб'єктивних чинників, до яких безпосередньо належить і проблема легітимності [4, с. 36].

Отже, легітимність інституту права є визначальною умовою сталого функціонування інституційного середовища держави, оскільки забезпечує ефективність правопорядку, стабільність політико-правової системи та довіру громадян до інституту влади. У період воєнного стану її значення зростає, адже саме легітимність є основою суспільної консолідації та здатності держави протидіяти кризовим викликам. Базові інститути, перебуваючи у прямій взаємозалежності, формують як формальні, так і неформальні норми, які визначають правила поведінки й дій суб'єктів (індивідів). Особливої уваги потребує діяльність судової влади, оскільки рівень її легітимності безпосередньо корелює з довірою суспільства до правової системи та впливає на

готовність громадян розв'язувати конфлікти винятково в межах правового поля. Інституційність є системою властивістю суспільства, відповідно, ефективне впорядкування взаємовідносин можливе завдяки формуванню легітимного стану базових

інститутів і насамперед інституту права, поширення впливу яких на інші інститути сформує стале інституційне середовище, що стане основою для формування довгострокової, незалежної від політичної кон'юнктури стратегії розвитку держави.

Перелік джерел посилання

1. Українець О. Б. Легітимність судової влади: теоретико-методологічні аспекти її оцінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 78: ч. 2. С. 342—347. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.78.2.55 (дата звернення: 14.09.2025).
2. Білоцерківська О. М. Легітимність та лімінальний стан: виклики для інститутів публічної влади в умовах війни. *Politikus*. 2025. Вип. 1. С. 32—39. DOI: 10.24195/2414-9616.2025-1.5 (дата звернення: 14.09.2025).
3. Гладій С. В. Форми легітимації судової влади. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. № 3. С. 151—159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2013_3_19 (дата звернення: 14.09.2025).
4. Іванченко О. М. Легітимність права в сучасній державі : дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2024. 535 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/efab6362-8a41-4ca7-9abe-b240b5d52c76> (дата звернення: 14.09.2025).